

утворювальних факторів (організація, управління, спілкування) на кожному етапі технології навчання.

Теоретично обґрунтовані педагогічні умови мають суттєво підвищити міру різноманітності діяльності органу управління навчальною діяльністю студентів, збільшити значення критеріїв оптимальності та їх показників з урахуванням обмежень, тобто ці умови можуть розглядатися як засоби оптимізації педагогічної системи.

Література

1. Дмитренко Т.О. Концептуальні основи формування поняттєвого базису педагогіки / Т.О. Дмитренко, К.В. Ярьсько // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. пр. – Х. : Українська інженерно-педагогічна академія, 2008. – Вип. 21. – С. 18–24.
2. Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. / [уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : АКОНІТ, 1999. – Т. 3. – 927 с.
3. Ярьсько К.В. Культура управління навчальною діяльністю студентів : монографія / К.В. Ярьсько. – Х. : ХНУРЕ, 2004. – 235 с.
4. Человек: Философские аспекты сознания и деятельности / [Т.И. Адуло, А.И. Антипенко ; под ред. Д.И. Широканова, А.И. Петрушика]. – Минск : Наука и техника, 1989. – 208 с.
5. Материалистическая диалектика как научная система / [под ред. проф. А.П. Шептулина]. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1983. – 296 с.

ЗАЙКОВСЬКА С.В.

СУТЬ І ЗМІСТ ПОНЯТТЯ “ВПЕВНЕНІСТЬ У СОБІ”

У контексті гуманістичного підходу та впровадження в педагогічну практику компетентнісної парадигми все більше фахівців різних галузей – філософів, психологів, педагогів, соціологів – приділяють увагу проблемі впевненості як одній з найскладніших і важливих для повноцінного особистісного зростання. Проте теоретичний аналіз досліджень з цієї проблеми показав, що існують різні точки зору на визначення поняття “впевненість у собі”, які потребують подальшого аналізу та узагальнення.

Актуальними є психолого-педагогічні погляди на проблему впевненості у собі сучасних науковців. У нашому дослідженні проаналізовано праці Т. Скрипкиної, А. Козиревої, Л. Сохань, Г. Тульчинського, С. Тищенко та інших.

Мета статті – визначити та проаналізувати існуючі погляди українських та російських науковців на проблему впевненості у собі, обґрунтувати необхідність подальшої розробки цієї проблеми.

Аналіз наукової літератури з проблеми виховання в особистості впевненості в собі дає підстави стверджувати, що існують різні аспекти заявленої проблеми. У поглядах на впевненість є те, що їх об’єднує, проте й специфічне для різних галузей знань та представників різних шкіл. Досліджуючи феномен упевненості, можна зазначити, що серед науковців наявні різні підходи до його вивчення. Його розглядають як:

- емоційно-вольову властивість;
- результат знань, досвіду прогнозування подій;

- функціональну психофізіологічну готовність, внутрішній зворотний зв'язок, що визначає здатність людини до взаємодії із зовнішнім середовищем;
- інтелектуальний стан і якість особистості.

Багато дослідників, зокрема Т. Скрипкіна, А. Козирева, Л. Сохань та інші, вважають впевненість у собі проявом довіри до себе та показником гармонійного зв'язку зі світом.

Вивчаючи природу феномену довіри до себе, Т. Скрипкіна вважає його як базовий для розвитку впевненості в собі. Явище довіри кваліфікується як повноцінне оволодіння особистістю своєю сутністю, здатність діяти автономно, як суверенний суб'єкт власної активності, самостійно визначати цілі, будувати стратегію їх досягнення, діяти відповідно до них, зберігати адекватну критичну позицію стосовно себе. Довіра до себе, на думку автора, розвивається в поєднанні з довірою до світу. Зазначено, що феномен довіри до себе вирізняється високою динамічністю, співвідношення довіри до себе та до світу постійно змінюється [9, с. 67–69].

Подібну думку висловлює А. Козирева, яка акцентує увагу на важливості формування особистості, що зростає, необхідної й достатньої міри довіри до себе протягом усього життя. Дослідниця вважає, що довіра до себе не може бути абсолютною, як і не може бути абсолютною недовіра до себе. Підкреслено, що рівнозначність довіри до себе та світу забезпечує стійкість особистості та її діяльності. Домінування довіри до себе над довірою до світу призводить до особистісного самовтрачання, оскільки найголовнішою цінністю є сама особистість. Недовіра до себе продукує втрату особистістю своєї індивідуальності, оскільки, не довіряючи собі, вона стає залежною від інших, несамостійною [4, с. 98].

Серед дефініцій слід виділити визначення впевненості в собі, запропоноване Б. Висоцьким. Він класифікує її як прийняття особистістю своїх дій, рішень. По суті, йдеться про її прийняття самої себе. У дослідженні автора виокремлено дві взаємопов'язані складові впевненості: впевненість у правильності того чи іншого вирішення завдання та впевненість у собі. На думку автора, впевненість у тому чи іншому розв'язанні є похідною від особистісних утворень суб'єкта, що визначають його впевненість у собі, та не залежить від процесу мислення, його реальних досягнень [4, с. 99].

Здатність особистості вирішувати життєві проблеми, використовуючи конструктивні способи поведінки в різноманітних видах діяльності відповідно до власних цінностей та вподобань, Л. Сохань кваліфікує як життєву компетентність. На думку дослідниці, вона виявляється в умінні здійснювати власний вибір, виходячи з адекватної самооцінки в конкретній ситуації. Тому впевненість у собі розглядається Л. Сохань як компонент життєвої компетентності. Почуття довіри особистості до себе, до людей та до світу виявляється у її творчому підході до виконання завдань, сміливості у висловлюванні власної думки в присутності тих, хто її не підтримує. Як зазначає автор, особистість, що довіряє собі та довкіллю, може приймати рішення, втілювати їх у життя, бути переконаною у власній правоті, вміти визнавати помилки [1, с. 370–374].

Обставини, за яких особистості доводиться здійснювати вольовий вибір, дуже рідко бувають однозначними. Там, де відсутній зовнішній примус, у дію вступає воля індивіда, яка виявляється не просто в бажанні та спроможності особистості вирішити проблему, подоланні суперечностей, а й у прагненні до самореалізації та самоствердження. Внутрішні намагання самореалізуватися є базовими потребами, які вона прагне задовольнити. За висловом Г. Тульчинського, особистість, що зростає, виступає автором своєї творчої активності. Саме тоді вона має спиратися на віру в успіх власного задуму. Тому формування життєвої компетентності передбачає, що людина, помножуючи здобуті знання на впевненість у собі та інтуїцію, підноситься до вищого рівня проникливості, майстерності, рішучості та ефективності дій [11, с. 48–52].

М. Левітов розглядає впевненість як складний за своєю структурою психічний стан особистості, що характеризується пізнавальними, емоційними та вольовими компонентами. Людина, впевнена в собі, на його погляд, об'єктивно сприймає дійсність, чітко розуміє завдання, а іноді й засоби його досягнення, здатна передбачати успіх своєї діяльності. Як зазначає фахівець, впевненість спонукається надією, є активним, емоційно забарвленим вольовим станом, який супроводжується почуттям бадьорості та життєрадісності [3, с. 169].

І. Войтко розглядає впевненість як почуття відсутності сумнівів або зведення їх до мінімуму. Він стверджує, що основою впевненості є досвід і, насамперед, знання, пов'язані з переконаннями, що мають цілком практичну спрямованість та спонукають людину здійснювати те, у чому вона впевнена [7].

Вивченню впливу впевненості на організацію розумової діяльності присвячено дослідження І. Зінов'євої. До складових упевненості в собі дослідниця зараховує прийняття себе та позитивне ставлення до себе, наявність навичок упевненої поведінки, а також високу стабільну самооцінку власного поведінкового репертуару та віру в його ефективність. Ставлення до себе конкретизує в поняттях самооцінки, самоповаги, самозадоволення, почутті власної гідності та впевненості в собі [2, с. 34].

Важливою для розуміння сутності зазначеного феномену є думка відомої української дослідниці С. Тищенко. Вона встановила, що емоційно-ціннісне ставлення до себе виступає в процесі взаємодії з оточуючим середовищем умовою становлення Я-образу і водночас зумовлюється його рівнем розвитку. Через усі її дослідження проходить думка про існування тісного взаємозумовленого зв'язку між особливостями ставлення до себе, оточуючого середовища та когнітивними процесами Я-образу. Згідно з позицією дослідниці, ставлення до себе визначає характер ставлення до інших людей, впливає на процеси самоусвідомлення, опосередковує ціннісні орієнтації особистості [10, с. 5].

Вагомий внесок у справу дослідження феномену впевненості в собі зробила О. Нікітіна. Дослідниця кваліфікує стан упевненості як такий, що сприяє успішній діяльності завдяки позитивному прогнозу особистістю її майбутніх результатів. До структури стану впевненості вона включає

прогнозування ймовірності способу досягнення мети при взаємодії когнітивної, регулятивної та комунікативної підсистем. При цьому форми переробки особистістю інформації можуть бути як свідомими, так і несвідомими.

Досліджуючи зазначений феномен, О. Нікітіна дійшла висновку, що впевненість у собі є узагальненою якістю особистості, що виявляється в конкретних видах діяльності. Вона установила взаємозв'язок упевненості в собі як риси особистості з парціальними її проявами у конкретних видах діяльності та із ситуативними проявами впевненості в собі як психічним станом. Отже, О. Нікітіна визначає впевненість як чинник успішності діяльності. У складній ситуації успіх діяльності досягається за рахунок зв'язку впевненості в собі як риси особистості з її парціальними проявами. У разі невпевненості в собі порушується єдність цих зв'язків через неможливість спиратися на узагальнені прояви впевненості [5, с. 4].

Як зазначає В. Зінченко, впевненість у собі у будь-якому виді діяльності наявна тоді, коли самооцінка дитини відповідає її реальним можливостям, є адекватною. Згідно з його даними, завищена чи занижена щодо реальних можливостей самооцінка сприяє появі самовпевненості або невпевненості в собі. Вони за певних умов виховання можуть перетворитися на стійкі якості особистості, виявлятися в окремих видах діяльності чи ставленнях до дійсності, поширюватися на ті види діяльності, у яких у дитини відсутній досвід. На думку автора, індивідуальний досвід, набутий у конкретній діяльності, є реальною основою для визначення дитиною наявності або відсутності у неї певних якостей, умінь та можливостей [6].

Проблемі дослідження впевненості в собі у зв'язку з формуванням інших якостей особистості присвячені праці І. Кона, О. Кононко, Є. Савонько, О. Серебрякової. Предметом вивчення є питання взаємодії впевненості з такою вольовою якістю особистості, як самостійність. Учені зазначають, що впевненість у собі та самостійність передбачають наявність активної життєвої позиції, готовність і здатність своїми силами здійснювати практичну діяльність. Інакше кажучи, виявляти здатність бути незалежним від зовнішнього примусу, уміння і бажання жити своїм розумом, постояти за себе. Аналіз праць вищезгаданих авторів засвідчує, що спостерігається прямо пропорційний зв'язок між самостійністю та впевненістю в собі. Так, на думку О. Кононко, самостійна дитина виявляє рішучість, наполегливість, доводить справу до кінця, прагне до найкращих результатів, упевнена у своїх силах [4, с. 98].

Близькими до попередніх є позиції В. М'ясищева, В. Селіванова, Є. Савонько, відповідно до яких у результаті впевненості виникає готовність діяти самостійно, сміливо оперувати своїми знаннями і вміннями та необхідність діяти належним чином. З іншого боку, на думку М. Боришевського, О. Скрипченка та інших, впевненість дітей, яка підвищується в самостійних діях, є показником їх активності й допитливості, здатності до пізнавального пошуку [4, с. 100].

На зв'язок упевненості в собі з організованістю та дисциплінованістю при виконанні поставлених цілей вказано у працях О. Ковальова,

А. Петровського. К. Муздибаєв, Т. Фасолько вважають складовими впевненості в собі здатність виявити відповідальність та ініціативність. Проявами зазначеного феномену, на думку О. Висоцького, З. Діхтяренко, О. Долинної, Г. Люблінської, В. Селіванова та інших, є наполегливість і незалежність. Пов'язують впевненість у собі з рішучістю А. Артющенко, Г. Калашников та інші. Науковці підкреслюють, що така особистісна якість формується в різних видах діяльності. Вони відзначають, що впевнені та рішучі діти здатні оперувати своїми знаннями, уміннями та навичками, долати тимчасові труднощі [4, с. 102–103].

Спроба узагальнити дані психолого-педагогічних досліджень з проблеми впевненості в собі простежується у працях В. Ромека.

Автор вважає, що впевнена поведінка – це комплекс навичок дій, необхідних для досягнення власних цілей, що характеризується не кількістю, а їх якістю, тобто тим, наскільки вони відповідають соціальним нормам впевненої поведінки. Фіксація впевненості за зовнішніми її проявами ускладнена тим, що наявний широкий репертуар не завжди реалізується людьми через те, що в реальному житті він блокується негативним до нього ставленням.

Як зазначає В. Ромек, до сьогодні вченим не вдалося розробити достатньо надійний спосіб оцінювання впевненості в собі за допомогою стандартизованого спостереження за зовнішніми поведінковими проявами особистості. Він підкреслює, що між зовнішніми особливостями поведінки й оцінками за бланковими тестами впевненості не зафіксовано однозначного зв'язку, оскільки зовнішні прояви впевненості продукуються та спрямовуються особливостями соціальної ситуації. Отже, автор стверджує, що прояви впевненості залежать як від зовнішніх стимулів, так і від внутрішніх умов переробки ситуацій [8, с. 132–146].

Висновки. Таким чином, “впевненість у собі” є досить багатогранним та складним феноменом, який складається з великої кількості компонентів. З кожним днем він набуває все більшого значення, тому потребує подальшого вивчення.

Проведений аналіз поняття “впевненість у собі” в контексті вітчизняної та психолого-педагогічної науки показав, що зазначений феномен є складним утворенням, пов'язаним зі специфічним ставленням людини до свого внутрішнього світу, до власної суб'єктності як до цінності. Згідно із сучасними напрямками психолого-педагогічної науки саме в суб'єктності міститься джерело всіх людських інтенцій, джерело активності.

Впевненість у собі, з одного боку, виступає як єдність інтелектуальних, емоційних та вольових процесів, а з іншого – виступає характеристикою зрілої особистості. Цю якість важко виміряти, оскільки вона виявляється у вчинках людини, перш за все тих, які відповідають ціннісним уявленням людини про себе.

Вивчення ряду феноменів, що належать до педагогічної проблематики, показує, що впевненість вплетена в контекст інших проблем. Водночас це поняття не було предметом спеціального вивчення і не виокремлювалось для аналізу як відносно самостійне явище. Спеціальні систематичні дослідження

здійснювались донедавна на матеріалах педагогічної психології, а не педагогіки. Саме тому впевненість розглядалась як фон інших феноменів, зокрема тривожності, сором'язливості, невпевненості, пасивності. Отже, вважаємо доцільним наголосити на необхідності подальшого дослідження цієї проблеми, враховуючи педагогічні аспекти.

Література

1. Життєва компетентність особистості : наук.-метод. посіб. / [Л.В. Сохань та ін.] ; Науково-методичний центр середньої освіти. – К. : Богдана, 2003. – 520 с.
2. Зиновьева И.Л. Влияние уверенности на организацию мыслительной деятельности : дисс. ... канд. психол. наук / И.Л. Зиновьева. – М., 1989. – 154 с.
3. Левитов Н.Д. О психических состояниях человека / Николай Дмитриевич Левитов. – М. : Просвещение, 1964. – 360 с.
4. Мішечкіна М.Є. Характеристика основних підходів у вивченні впевненості в собі / М.Є. Мішечкіна // Науковий вісник Бердянського державного педагогічного ун-ту. Гуманітарні науки. – 2008. – № 1. – С. 97–103.
5. Никитина О.С. Уверенность в своих силах как фактор достижения успеха в деятельности: на материале исследований в спортивной гимнастике и учебной деятельности студентов института физической культуры : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.01 “Общая психология, история психологии” / О.С. Никитина. – Л., 1981. – 15 с.
6. Психологический словарь / [под ред. В.П. Зинченко]. – М. : Педагогика – Пресс, 1996. – 388 с.
7. Психологічний словник / [за ред. І.В. Войтка]. – К. : Вища школа, 1982. – 356 с.
8. Ромек В.Г. Понятие уверенности в себе в современной социальной психологии / В.Г. Ромек // Психологический вестник. – Ростов н/Д : Изд-во РГУ, 1996. – Вып. 1. – Ч. 2. – С. 132–146.
9. Скрипкина Т.П. Психология доверия : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / Т.П. Скрипкина. – М. : Академия, 2000. – 264 с.
10. Тищенко С.П. Емоційно-ціннісне ставлення до себе як структурний компонент образу Я / С.П. Тищенко // Психологія : наук.-метод. зб. – К. : Рад. школа, 1983. – Вип. 22. – С. 3–19.
11. Тульчинский Г.Л. Разум, воля, успех: о философии поступка / Г.Л. Тульчинский. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1990. – 215 с.

КОТИКОВА О.М.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА

Професійну діяльність юриста слід розглядати як окремий вид трудової діяльності, оскільки вона має свій предмет, який набуває специфічних характеристик залежно від різновиду юридичної діяльності, її профілю – правотворчість, правозастосування, охорона права, надання юридичної допомоги (правозахист), згідно з яким функції суб'єктів цього різновиду діяльності набувають специфічних ознак, що окреслюються професією.

Отже, кожна окрема професія юриста має свої особливості, свої засоби й умови, її можна розглядати як на рівні родової специфіки як юридичну діяльність взагалі, так і на рівні видової, тобто конкретної професії. Юридична діяльність є поліпредметною, і кожен з її різновидів має свої психолого-педагогічні аспекти, конкретизовані в окремих юридичних професіях.

Мета статті – дослідити педагогічні та психологічні аспекти окремих юридичних професій та виокремити професійно значущі для конкретної юридичної професії уміння та якості фахівця.

Результати дослідження уможливають індивідуалізацію професійного розвитку студентів університетів відповідно до їх індивідуально-психо-